

مقاله

استعدادهای جهانی کرمان

آنچه تاکنون از این همه ظرفیت و موهبت در مسیر توسعه استان به عنوان برون داد محقق شده به هیچ وجه قابل قبول نیست و وضعیت شاخص های توسعه و رتبه های استان در سرانه های اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی، هیچ کدام در شأن این همه پتانسیل و استعداد که نه حتی در حد متوسط استان های کشور هم نیست. هر چند منابع طبیعی خدادادی، موقعیت جغرافیایی استثنایی و نیروی انسانی تحصیل کرده، از مزیت های نسبی استان در حوزه های اقتصادی بوده و هست، اما در نبود برنامه ریزی صحیح نتوانسته این منطقه را به یکی از قطب های مهم اقتصادی ایران و خاورمیانه تبدیل کند. به نظر می رسد استان کرمان در صورت تقویت سرمایه های انسانی با تدبیر، دید بلند، با تفکری وسیع و با افق برنامه ریزی جهانی می تواند به یک بازیگر مؤثر در بازارهای جهانی تبدیل شود.

بهرزاد علیزاده

کارشناس مرکز مطالعات و پژوهش های اقتصادی اتاق کرمان

/// استان کرمان، نگین درخشان جنوب شرق ایران با پیشینه ای کهن و طبیعتی متنوع، یکی از مهم ترین قطب های تاریخی، فرهنگی و اقتصادی کشور؛ استانی پهناور، با جاذبه های تاریخی بی نظیر و ثبت شده به عنوان میراث جهانی یونسکو و باغ های پسته و خرما ترکیبی شگفت انگیز از میراث تمدنی و موهبت های طبیعی، مقصدی بین المللی برای گردشگران و سرمایه گذاران با آب و هوای چهار فصل، از کوهستان های خنک تا دشت های گرم و مردمانی مهمان نواز و در یک کلام نقش آفرینی کلیدی در توسعه منطقه ای و ملی به دلیل موقعیت استراتژیک خود در مسیر کریدورهای تجاری کشور و منطقه! همین یک پاراگراف به خوبی حجم عظیم پتانسیل ها و مزیت های استان کرمان را وصف می کند، اما نکته آنجاست که آنچه تاکنون از این همه ظرفیت و موهبت در مسیر توسعه استان به عنوان برون داد محقق شده به هیچ وجه قابل قبول نیست و وضعیت شاخص های توسعه و رتبه های استان در سرانه های اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی، هیچ کدام در شأن این همه پتانسیل و استعداد که نه حتی در حد متوسط استان های کشور هم نیست. هر چند منابع طبیعی خدادادی، موقعیت جغرافیایی استثنایی و نیروی انسانی تحصیل کرده، از مزیت های نسبی استان در حوزه های اقتصادی بوده و هست، اما در نبود برنامه ریزی صحیح نتوانسته این منطقه را به یکی از قطب های مهم اقتصادی ایران و خاورمیانه تبدیل کند. به نظر می رسد استان کرمان در صورت تقویت سرمایه های انسانی با تدبیر، دید بلند، با تفکری وسیع و با افق برنامه ریزی جهانی می تواند به یک بازیگر مؤثر در بازارهای جهانی تبدیل شود:

۱. معادن و فلزات استراتژیک

با توجه به روندهای جهانی و تحولات اقتصاد آینده، صنعت مس و فلزات استراتژیک بیشترین مزیت را برای استان کرمان دارد. وجود بزرگترین معدن مس ایران یعنی

معدن مس سرچشمه با ذخیره ای حدود ۱/۲ میلیارد تن سنگ مس که معادل ۸ درصد ذخایر مس جهان است، استان کرمان را در رده ۱۰ معدن بزرگ مس جهان قرار داده است. این موضوع در حالی است طبق گزارش انجمن ملی مس ایران در سال ۱۴۰۱ حداقل ۷۵ درصد از مس کرمان به صورت کنسانتره صادر می شود. طبق گزارش مرکز پژوهش های مجلس، صادرات کنسانتره مس به جای محصولات فراوری شده (مثل کاتد یا شمش)، سالانه باعث از دست رفتن حدود ۲ تا ۲/۵ میلیارد دلار ارزش افزوده از کشور می شود.

به علاوه ذخایر غنی زغال سنگ، آهن، سرب، روی، منگنز و کرومیت که پایه گذار صنایع معدنی و فلزی جهان است می توانست استان کرمان را به یک بازیگر جهانی تبدیل کند، اما کامل نبودن زنجیره های ارزش موجب شده که ارزش صادرات محصولات معدنی کرمان سالانه چیزی حدود ۱/۵ میلیارد دلار باشد که در مقابل این حجم از پتانسیل بسیار ناچیز است.

بر اساس پیش بینی بانک جهانی تا سال ۲۰۳۰ قیمت جهانی مس به حدود ۱۲۰۰۰ دلار/تن می رسد. استان کرمان با محقق کردن ظرفیت های خود و تکمیل زنجیره ارزش مس می تواند تبدیل به هاب تولید مس و محصولات وابسته (کاتد، اسلب، سیم و کابل) برای صادرات به بازارهای بین المللی باشد؛ تولید کاتد مس (مورد نیاز صنایع الکترونیک با پتانسیل درآمدی حدود ۸۰۰ میلیون دلار، خصوصاً با هدف بازارهای چین و اروپا)، ساخت سیم و کابل (که می تواند ارزش افزوده سه برابری نسبت به صادرات مس خام ایجاد کند خصوصاً با هدف بازارهای خلیج فارس و عراق) و تولید آلیاژهای مس-نیکل (مورد استفاده در صنایع هوایی). البته قطعاً یکی از موانع اصلی عدم تحقق این ظرفیت کمبود آب ناشی از اضافه برداشت از منابع آب زیرزمینی استان است (سالانه حدود ۱۴۰ درصد بیشتر از حد مجاز) که استفاده از روش های کم آب بر مانند بیوهیپ

طبق گزارش سازمان خواربار و کشاورزی ملل متحد (FAO) پسته ایران ۳۰ درصد سهم بازار جهانی را دارد، اما در رقابت با پسته آمریکا که حداقل صاحب ۴۵ درصد بازار دنیاست، شرایط نسبتاً سختی پیش رو دارد. به نظر می‌رسد توسعه صنایع فراوری و تبدیلی، برندسازی بین‌المللی و بازاریابی هدفمند بازارهای ممتاز از اقدامات ضروری برای حفظ و توسعه بازارهای جهانی است.

طبق گزارش سازمان خواربار و کشاورزی ملل متحد (FAO) پسته ایران ۳۰ درصد سهم بازار جهانی را دارد، اما در رقابت با پسته آمریکا که حداقل صاحب ۴۵ درصد بازار دنیاست، شرایط نسبتاً سختی پیش رو دارد. به نظر می‌رسد توسعه صنایع فراوری و تبدیلی، برندسازی بین‌المللی و بازاریابی هدفمند بازارهای ممتاز از اقدامات ضروری برای حفظ و توسعه بازارهای جهانی است. به علاوه کیفیت بی‌نظیر پسته کرمان، تقاضای رو به رشد چین که تقریباً هرساله ۱۵ درصد افزایش یافته، به علاوه رشد تقاضای جهانی برای محصولات ارگانیک (با قیمت دو برابری نسبت به پسته معمولی) فرصتهایی است که می‌تواند استراتژی‌های جهانی مانند پسته کرمان را تعیین کند. در زمینه پسته نیز مدل کالیفرنیا می‌تواند الگوی مناسبی برای استان کرمان باشد. کالیفرنیا در صنعت پسته یکی از موفق‌ترین نمونه‌های کشاورزی تجاری و صادرات‌محور در جهان است. ایالت کالیفرنیا بزرگ‌ترین تولیدکننده پسته در آمریکا و یکی از رقبای

است. به علاوه شیلی با ثبات سیاسی و اقتصادی، مقصدی امن برای سرمایه‌گذاران معدنی است، شرکت‌های بزرگی از جمله BHP (به عنوان بزرگ‌ترین سهامدار معدن مس اسکونديدا) در شیلی فعال هستند. همچنین در حوزه فناوری و نوآوری با استفاده از روش‌های پیشرفته استخراج، مانند لیچینگ (تغلیظ مس با حلال) و استخراج از معادن روباز بهره‌وری و رقابت‌پذیری خود را به شدت افزایش داده است.

۲. پسته کرمان (طلای سبز جهانی)

کرمان با حدود ۳۵۰ هزار هکتار سطح زیر کشت پسته (۵۱ درصد از کل کشور)، تولیدکننده ۵۰ درصد پسته ایران است^۳ و حدود ۸۰ درصد صادرات پسته ایران در دست تجار کرمانی است؛ صادراتی که طبق آمار رسمی گمرک در سال ۱۴۰۲ درآمد ۱/۲ میلیارد دلاری نصیب کرمان کرده است، البته متأسفانه بیش از ۸۰ درصد از آن به صورت فله‌ای و بدون بسته‌بندی و برند صادر می‌شود.

به عنوان یک جایگزین پایدار و کم‌هزینه برای روش‌های سنتی مانند ذوب یا پیرومتالورژی می‌تواند منجر به کاهش ۷۰ درصد مصرف آب در این صنایع و تضمین‌کننده پایداری این صنعت در استان باشد.

در این مسیر الگوبرداری از کشورهای موفق دنیا می‌تواند بسیار راهگشا باشد؛ به عنوان مثال مدل شیلی در توسعه صنعت مس یکی از موفق‌ترین نمونه‌های جهانی در مدیریت و بهره‌برداری از منابع طبیعی است. شیلی بزرگ‌ترین تولیدکننده مس در جهان است و حدود ۲۸ درصد از مس جهانی را تأمین می‌کند. این موفقیت مرهون عوامل مختلفی از جمله سیاست‌های دولتی، سرمایه‌گذاری خارجی، فناوری پیشرفته و مدیریت پایدار منابع است. دولت شیلی با حفظ مالکیت منابع، از مشارکت بخش خصوصی و خارجی برای توسعه معادن استقبال کرده است و قوانین معدنکاری شفاف و جذاب برای سرمایه‌گذاران خارجی (مثل معافیت‌های مالیاتی در سال‌های اولیه) وضع نموده

اصلی ایران در بازار جهانی است. این موفقیت ناشی از مدیریت مدرن کشاورزی، تحقیقات علمی، بازاریابی هوشمند و زنجیره تأمین یکپارچه است. تحقیقات و توسعه (R&D) پیشرفته، سیستم آبیاری هوشمند و پایدار، مکانیزاسیون و فناوری در برداشت، زنجیره تأمین و فرآوری مدرن، بازاریابی و برندینگ جهانی همراه با حمایت‌های دولتی و بیمه‌ای از ویژگی‌های کلیدی مدل کالیفرنیا در صنعت پسته است.

۳. گردشگری بین‌المللی (تاریخی و طبیعی)

پتانسیل بی‌بدیل و البته مغفول مانده استان کرمان جاذبه‌های توریستی آن است. وجود ۷ اثر ثبت‌شده در یونسکو و ۷۰۰ اثر ثبت‌شده ملی، طبیعت چهار فصل و جاذبه‌های منحصر به فرد طبیعی مانند کوه هزار به‌عنوان بلندترین قله جنوب ایران، غارهای طبیعی

و مناطق کویری می‌تواند کرمان را به یک مقصد اکوتوریسم و ژئوتوریسم بین‌المللی تبدیل کند. طبق پیش‌بینی Statista در سال ۲۰۲۳ بازار جهانی اکوتوریسم تا ۲۰۲۷ سالانه بیش از ۱۴ درصد رشد خواهد داشت، همچنین درآمد هر گردشگر لوکس در خاورمیانه و اروپا حدود ۵۰۰۰ دلار در هر سفر است. در نتیجه به نظر می‌رسد که ایجاد زنجیره گردشگری بین‌المللی با بسته‌های توسعه از تورهای کویر نوردی مخصوص گردشگران خارجی و اکوکمپ‌های لوکس (با توجه به تجربه موفق مشابه در دبی و مراکش) می‌تواند به یک مدل گردشگری کویری بومی ایرانی به‌عنوان یک مزیت رقابتی پر بازده منجر شود. مدل دبی در گردشگری کویری لوکس، یکی از موفق‌ترین نمونه‌های توسعه گردشگری مبتنی بر جذابیت‌های طبیعی (کویر) و ترکیب آن با خدمات فوق لوکس، معماری خارق‌العاده و

تجربه‌های منحصر به فرد است. دبی توانسته کویر عربستان را به یک مقصد جهانی برای گردشگران ثروتمند تبدیل کند. ترکیب طبیعت کویر با امکانات فوق مدرن از جمله SAFARI کویر، اقامتگاه‌های لوکس و رستوران‌های کویری، ایجاد جاذبه‌های مصنوعی در دل کویر از جمله پروژه‌های عظیم پارک‌های تفریحی کویری و نیز ارائه خدمات لوکس و شخصی‌سازی‌شده و نهایتاً بازاریابی هوشمند و با هدف‌گذاری گردشگران ثروتمند، همه از ویژگی‌های خاص مدل دبی هستند که می‌توانند الهام‌بخش استان کرمان در این حوزه باشند.

علاوه بر این، ظرفیت منحصر به فرد آبگرم‌های طبیعی استان کرمان (با دارا بودن بیش از ۲۰ چشمه معدنی تأیید شده توسط سازمان زمین‌شناسی ایران) می‌تواند به‌عنوان بستر استراتژیک توسعه گردشگری سلامت در

|| کالوت‌های شهداد- کرمان | عکس: ابوذر احمدی زاده / ایرنا ||

طبق پیش بینی Statista در سال ۲۰۲۳ بازار جهانی اکوتوریسم تا ۲۰۲۷ سالانه بیش از ۱۴ درصد رشد خواهد داشت، همچنین درآمد هر گردشگر لوکس در خاورمیانه و اروپا حدود ۵۰۰۰ دلار در هر سفر است. در نتیجه به نظر می‌رسد که ایجاد زنجیره گردشگری بین‌المللی با بسته‌های توسعه از تورهای کویر نوردی مخصوص گردشگران خارجی و اکوکمپ‌های لوکس (با توجه به تجربه موفق مشابه در دبی و مراکش) می‌تواند به یک مدل گردشگری کویری بومی ایرانی به‌عنوان یک مزیت رقابتی پر بازده منجر شود.

تابش خورشید در سال (که حدود ۲/۳ برابر میانگین جهانی است) یکی از بهترین نقاط ایران برای تولید انرژی خورشیدی است. این استان می‌تواند به‌عنوان موتور محرک تحقق اهداف ۱۰ گیگاواتی کشور در حوزه انرژی‌های تجدیدپذیر عمل کند.

به نظر می‌رسد با ایجاد مراکز تحقیق و توسعه تخصصی، جذب سرمایه‌گذاری برای احداث مزارع عظیم خورشیدی و سپس صادرات انرژی و نیز از طریق اتصال به شبکه برق منطقه‌ای، کرمان می‌تواند نقش آفرینی

در منطقه تبدیل شود. همچنین با ایجاد آزمایشگاه‌های کنترل کیفیت پیشرفته برای سنجش دقیق مواد مؤثره و صدور گواهی‌های صادراتی و توسعه کانال‌های توزیع بین‌المللی می‌توان آوازه کیفیت گیاهان دارویی و به‌طور ویژه زعفران کرمان را جهانی کرد.

۵. انرژی‌های تجدیدپذیر بویژه خورشیدی

براساس داده‌های سازمان انرژی‌های تجدیدپذیر ایران (ساتبا)، استان کرمان با دارا بودن ۲۸۰۰ کیلووات ساعت/مترمربع

منطقه عمل کند. بر اساس گزارش سازمان جهانی گردشگری سلامت، بازار جهانی توریسم درمانی تا ۲۰۲۷ با رشد سالانه ۱۲/۵ درصد به ۱/۲ تریلیون دلار خواهد رسید که سهم آبگرم‌های درمانی در این بازار ۱۸ درصد برآورد شده است. احداث مجتمع‌های تخصصی آب‌درمانی با همکاری سرمایه‌گذاران خارجی مشابه با الگوی پروژه آبگرم دالامان ترکیه که سالانه میلیون‌ها گردشگر جذب می‌کند، می‌تواند این مزیت را به یکی از محورهای توسعه استان تبدیل کند.

۴. گیاهان دارویی و زعفران

استان کرمان با دارا بودن بیش از ۱۲۰۰ گونه گیاه دارویی^۴ از جمله آنغوزه (با سهم ۶۵ درصد از تولید جهانی)، زیره سیاه (۳۰ درصد از صادرات ایران) و آویشن کوهی (عیار اسانس بالای ۲ درصد) یکی از غنی‌ترین ذخایر ژنتیکی گیاهان دارویی در خاورمیانه محسوب می‌شود. همچنین، زعفران دشت خاک با عصاره‌دهی ۲۱۰ واحد، جزو باکیفیت‌ترین زعفران‌های جهان طبقه‌بندی می‌شود. اما متأسفانه صادرات آن تاکنون عمدتاً به‌صورت خام انجام شده است. در پژوهشی که توسط دانشگاه علوم پزشکی کرمان در ۱۴۰۱ انجام شده، ارزش‌افزوده ازدست‌رفته ناشی از خام‌فروشی زعفران و گیاهان دارویی سالانه حدود ۳۰۰ میلیون دلار برآورد شده است. درحالی‌که با اخذ گواهی‌های بین‌المللی و فراهم کردن زمینه همکاری با شرکت‌های داروسازی جهان از جمله سوئیس (متخصص در داروهای گیاهی ضدالتهاب)، آلمان و هند (متخصص در تبدیل گیاهان به کیسول‌های استاندارد)، کرمان می‌تواند در زمینه فرآوری و تولید داروهای گیاهی بومی به یک قطب

کرمان، گنجینه پنهان اقتصاد ایران است و با تمرکز بر زنجیره‌های ارزش مس، پسته و گیاهان دارویی، توسعه انرژی‌های تجدیدپذیر و نیز توسعه گردشگری بین‌المللی می‌تواند به یک بازیگر جهانی تبدیل شود. رمز موفقیت آن، سرمایه‌گذاری هوشمند جهت افزایش ارزش افزوده محصولات (به جای خام‌فروشی)، بازاریابی هوشمند و توسعه فناوری و بهبود زیرساخت‌های لجستیکی است.

سخن آخر

کرمان، گنجینه پنهان اقتصاد ایران است و با تمرکز بر زنجیره‌های ارزش مس، پسته و گیاهان دارویی، توسعه انرژی‌های تجدیدپذیر و نیز توسعه گردشگری بین‌المللی می‌تواند به یک بازیگر جهانی تبدیل شود. رمز موفقیت آن، سرمایه‌گذاری هوشمند جهت افزایش ارزش افزوده محصولات (به جای خام‌فروشی)، بازاریابی هوشمند و توسعه فناوری و بهبود زیرساخت‌های لجستیکی است. به‌طور کلی می‌توان گفت استان کرمان نه به دلیل کمبود ظرفیت، پتانسیل یا استعداد، بلکه به علت ضعف در به فعلیت رساندن ظرفیت‌ها، نبود انسجام مدیریتی و محدودیت‌های ساختاری نتوانسته به اهداف توسعه‌ای در شأن خود دست یابد. اگر این پتانسیل‌ها به‌درستی مدیریت شود با اجرای برنامه‌های هدفمند و یادگیری از مدل‌های موفق جهانی، کرمان می‌تواند نه تنها برای ایران، بلکه برای جهان نیز اهمیت ویژه‌ای پیدا کند. **III**

فرش‌های جهان شناخته می‌شده است و صنایع‌دستی از جمله پته‌دوزی به‌عنوان میراث معنوی ثبت‌شده در یونسکو، مس‌کاری و گلیم‌بافی با سبک‌های منحصربه‌فرد، مزیت‌هایی هستند که به کمک عزم جدی مسئولان و مشارکت فعال بخش خصوصی از طریق بازاریابی درست می‌توانند حتی به توسعه گردشگری بین‌المللی استان نیز کمک شایانی کنند و کرمان را دیگر بار پرچم‌دار صنایع‌دستی ایران در بازارهای جهانی کنند. به‌علاوه موقعیت ترانزیتی و کریدور شرق به غرب؛ یعنی اتصال چین به اروپا از طریق جاده ابریشم جدید و نزدیکی به بندر چابهار که دسترسی به آب‌های آزاد را فراهم کرده و نیز قرارگیری در مسیر کریدور شمال-جنوب یعنی اتصال روسیه و آسیای میانه به اقیانوس هند از دیگر مزیت‌های رقابتی استان کرمان محسوب می‌شود که برنامه‌ریزی صحیح می‌تواند کرمان را به یک مرکز لجستیک و تجارت منطقه‌ای تبدیل کند.

مؤثری در حوزه انرژی‌های تجدیدپذیر داشته باشد و حتی به هاب فناوری‌های خورشیدی در منطقه تبدیل شود و موقعیت ژئوپلیتیک ایران در بازار انرژی‌های نوین را ارتقا بخشد. همچنین کرمان می‌تواند تولیدکننده و صادرکننده هیدروژن سبز به‌عنوان یک صنعت با سودآوری بالا باشد (با درآمدی معادل ۳ تا ۵ دلار به ازای هر کیلو هیدروژن سبز). طبق پیش‌بینی‌ها اتحادیه اروپا تا ۲۰۳۰ نیاز به ۱۰ میلیون تن هیدروژن سبز دارد و استان کرمان با سرمایه‌گذاری هدفمند در این حوزه می‌تواند به یکی از اصلی‌ترین تأمین‌کنندگان هیدروژن اروپا تبدیل شود و از این محل به سودآوری بالایی برسد.

۶. سایر مزیت‌ها

به‌جز مواردی که گفته شد، همچنین صنایع‌دستی و فرش کرمان از دیرباز آوازه جهانی داشته، اما متأسفانه از دوران اوج خود فاصله زیادی گرفته است. فرش کرمان با پیشینه ۵۰۰ ساله، همواره در زمره باارزش‌ترین

